

Изследване на консумацията на алкохолни напитки в България

Теодора Станчева

Research on consumption of alcoholic beverages in The Republic of Bulgaria

Teodora Stancheva

Abstract

The following report examines the dynamics of the consumption of alcoholic beverages in The Republic of Bulgaria. The main groups of alcoholic beverages are summarized according to different factors. The change in the average purchased quantities by a single household in liters, as well as the development product prices within the period from 2001 to 2014, are both examined based on data from national statistics. Attention is dedicated also to various legal aspects and to changes in excise taxation of alcoholic beverages during that period.

Keywords: alcohol beverages, excise tax, consumer demand.

Увод

Алкохолните напитки са известни на човечеството още от древността. Още преди 8000 г. пр. н.е. има открити следи на производство на алкохолни дестилати. Самата дума „алкохол“ произлиза от арабския език или „ал-кохл“ и в превод означава „дух на виното“¹. Първият открит и употребяван от човека алкохол е етанолът, химическо съединение, което се получава по естествен път с ферментацията на захарите в плодовете. В днешно време алкохолните напитки се характеризират с голямо разнообразие, широк и дълбок асортимент в търговската мрежа, традиции в потреблението и сериозен международен обмен.

Целта на доклада е да се изследва изменението в потреблението на алкохолни напитки на вътрешния пазар за периода 2001 – 2014 година. За представения период данните са взети от представителната отчетност на националния статистически институт и от проведени изследвания, чиито резултати са публикувани в интернет. Изпълнението на представената цел изисква решаването на следните задачи:

- да се даде определение за същността на пазара на алкохолни напитки;
- да се направи класификация на отделните видове алкохолни напитки;
- да се разкрият измененията и тенденциите в потреблението на алкохолните дестилати в периода 2001-2014 година в страната.

Обект на изследването е пазарът на алкохолни напитки в Република България. Предмет на изследване са обемът, структурата и развитието на консумацията на алкохолни напитки на вътрешния потребителски пазар.

Същност и обхват на алкохолния пазар

Вътрешният потребителски пазар се развива под влиянието на сложен комплекс от икономически и неикономически фактори, които предопределят неговото постоянно трансформиране и еволюция. На този пазар обект на размяна е огромно разнообразие от продукти, които са основа за неговата сложност и многостранност. Това негово качество се дължи на неговата същност и елементите, които го съставят, а именно – търсенето, изразено чрез потребителските потребности, предлагането – свързано с реализирането на интересите на

¹ Вино // Уикипедия – свободна енциклопедия, 2015 < <https://bg.wikipedia.org> > (15.07.2015)

производителите и търговците и цените, които се определят от една страна от съотношението на търсенето и предлагането и от друга страна от тяхното равнище зависи размера на търсенето и предлаганото количество.

Пазара на алкохолните напитки в България представлява съвкупност от производители, търговци и вносители на алкохолни напитки и потребители в лицето на отделните домакинства и индивиди.

Поради наличието на голямо разнообразие на алкохолни напитки, съществуват множество критерии и показатели, с чиято помощ може да се извърши групиране на отделните видове напитки. Една от основните класификации на алкохолните питиета е според процента на алкохолното съдържание в тях. Разделението им според този признак е в три основни групи: високо, средно и слабоалкохолни (вж. табл. 1).

Таблица 1

Основни групи алкохолни напитки според алкохолното им съдържание.

Високоалкохолни	Средноалкохолни	Слабоалкохолни
<p>Делят се на подсладени и неподсладени. Към тази група се отнасят напитките, съдържащи етилов алкохол от 36-45 до 55% съдържание на алкохол. Подсладените високоалкохолни напитки съдържат по-малко алкохол от неподсладените, но са с високо съдържание на захар (15-20%) и имат сладък вкус. Тук се отнасят главно ликьорите, подсладените ракии, аперитивите и смесените високоалкохолни напитки. Неподсладените високоалкохолни напитки се отличават с високо алкохолно съдържание (36 – 55%) и имат силно физиологично действие над човешкия организъм. У нас са разпространени главно следните видове неподсладени високоалкохолни напитки: ракия, мастика, водка, коняк, ром, уиски, джин.</p>	<p>Към тях спадат различните видове вина. Те от своя страна се делят според цвета, сорта грозде използван за производството им, произхода им, периода на отглеждане, технологията на производство и степента на ароматност. Според цвета се бели, червени, розета и кехлибарени, наречени още оранжеви. Според сладостта им на сухи, полусухи, сладки и десертни вина. Също могат да се делят на тихи и пенливи според технологията на производство и наличието на въглероден двуокис.²</p>	<p>Главен представител на които е бирата. Пивото също се различава по отделни критерии, като цвят, вида малц, използван за производството, географския регион и т.н.</p>

Друга основна общоприета класификация на алкохолните напитки е според наличието на ферментация, като по този критерий те се делят на две основни групи:

Алкохолни напитки след ферментация - към тях се отнасят бирата, виното, сайдера, медовината, пери, японското саке, плодовите ракии и др.

Дестилирани алкохолни напитки - към тях се отнасят джина, брендите, ром, текила, водка и уиски, ликьорите и различните видове коктейли и др.

² Вино: Класификация // Уикипедия – свободна енциклопедия, 2015 < <https://bg.wikipedia.org> > (15.07.2015)

Друг важен момент свързан с алкохолните напитки е, че те подлежат на акцизно облагане. За целите на данъчната политика и според Закона за акцизите и данъчните складове, в групата на алкохолите и алкохолните напитки се включват следните разновидности³:

- Бира. Това е всеки продукт, който представлява смес от бира и безалкохолни напитки, чието алкохолно съдържание превишава 0,5% vol.
- Вина / тихи и шумящи/. Това е продукт получен изцяло в резултат на пълна или частична алкохолна ферментация на грозде с алкохолно съдържание непревишаващо 18% vol.
- Други ферментирани напитки. Това са алкохолни напитки, различни от вино и бира, които се дължат изцяло на ферментация.
- Междинни продукти. Това са продукти, чието алкохолно съдържание е в границите на 1,2% - 22% vol.
- Етилов алкохол. Тук се включват и продукти с алкохолно съдържание до и с над 22% vol.

Друга класификация се базира на разделението на алкохолните напитки според приетата от Евростат „Класификацията на индивидуалното потребление по цели“ (COICOP-HBS). В частта за алкохолните напитки са формирани три основни позиции, а именно:

- Спиртни напитки – към тях спадат ракиите, други високоалкохолни спиртни напитки и нискоалкохолни спиртни напитки
- Вина – гроздовите вина, плодовите, винени аперитиви, шампанско и други газирани вина, вермути, шери, порто (портвайн).
- Бира – алкохолна бира, нискоалкохолна и безалкохолна бира, напитки на бирена основа.

Българския национален статистически институт приема като базисно посоченото разделение от Евростат, с разликата, че разделя групата на спиртните напитки на две отделни групи – концентрати и ракии. Такова разделение е направено за удобство на потребителите на информация, и поради факта, че ракията се приема за национално питие. Разделението на спиртните напитки в неговата детайлизация е направено съгласно общоприетите правила на Европейската статистика.

Таблица 2

Количество закупени алкохолни напитки средно на домакинство в литри за периода 2001-2014 г.⁴

Алкохолни напитки*	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Бира	23,5	23,0	26,5	29,7	30,9	36,5	40,0	40,1	39,8	39,4	38,3	42,8	60,1	62,6
Вина гроздови	2,6	3,0	3,2	3,6	4,6	4,8	4,9	4,8	4,7	4,5	4,5	4,4	4,7	5,2
Концентрати	0,8	1,0	0,9	0,9	1,0	1,0	1,2	1,3	1,1	0,9	1,1	1,1	1,2	1,4
Ракии	2,3	2,3	2,1	1,7	1,9	1,9	2,0	1,8	2,0	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5

Потреблението на алкохолни напитки зависи от множество фактори, които оказват влияние върху крайните решения на потребителите. Такива фактори са цените на стоките, вкусовете и предпочитанията, доходите, културните и социални разбирания, религиозните вярвания, различни икономически, социални, демографски и психологически фактори и много други. Търсенето се

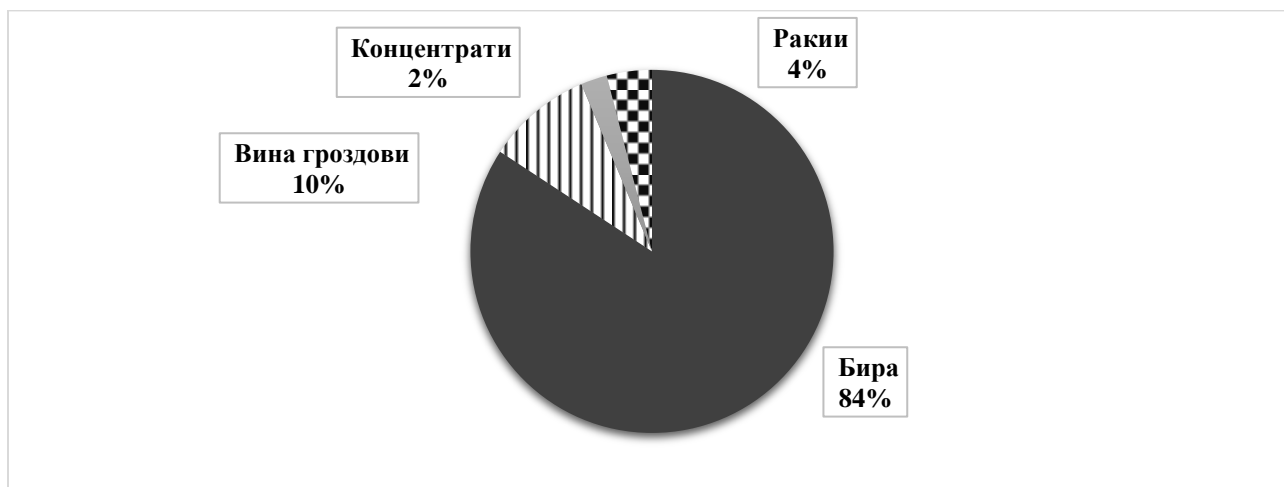
³ Закон за акцизите и данъчните складове // Министерство на финансите, 2015. <<http://www.minfin.bg/document/383>> (12.08.2015).

⁴ Потребление на домакинствата (Годишни данни) // НСИ, С., 2015. <<http://www.nsi.bg>> (15.07.2015).

*Данните са за потреблението на алкохолни напитки от домакинствата в домашни условия, без да е включена консумацията в заведенията за обществено хранене.

определя от търсеното количество на дадената стока по съответстващите му цени. В таблица 2 са представени измененията в закупените от домакинствата литри алкохолни напитки по отделните групи за 14 годишен период от 2001-2014 г.

От представените данни могат да се направят изводите, че консумацията на бира се е увеличила близо с 2,66 пъти (266%) за периода 2001-2014 г. За същия период се наблюдава ръст в потреблението и на вино с 2,03 пъти, а при концентратите с 1,71 пъти. Единствено спад има в консумацията на ракии от 2,294 литра консумирани средно в едно домакинство през 2001 година до 1,5 литра, консумирани през 2014 година или спад 1,53 пъти.

Фиг. 1 Структура на потреблението на алкохолни напитки общо за периода 2001-2014г. в проценти по видове.

Според фигура 1 консумацията на бирени продукти заема 84% от общата консумация на алкохолни напитки. Останалите 16% се разпределят като 10% се падат на вината, 4% на ракиите и 2% на концентратите. Причините за тази голяма разлика могат да се търсят в наличието на домашно производство на спиртни напитки – ракии, ликьори, гроздови вина, които не са включени към изследваните данни. Според данните посочени в докладите по страни от WHO⁵ потреблението на алкохолни напитки от 87% от населението на България от 15 годишна възраст нагоре се разпределя по следния начин: 44% е консумацията на спиртни алкохолни напитки, 39% на бира и производни на бирата продукти и 17% на вино. Посочените данни вземат предвид и консумацията на домашно произведените напитки. Включвайки ги в общата статистика, можем да направим извода, че има значително потребление на нелегално произведени спиртни напитки, които изменят разпределението в проценти на алкохолните напитки, като намалят дела на бирата и извеждат като водеща консумацията на високоалкохолните напитки.

Един от основните фактори, който оказва влияние върху потреблението на стоки като цяло и върху алкохолните напитки в частност е цената. Алкохолните дестилати се причисляват към акцизните стоки. Тяхната цена се определя въз основа на сумата от данъчната ставка и наложения акциз, съгласуван с възприетия ЗАДС⁶ в съответствие с изискванията на Европейския съюз по

⁵ Профил на България за потреблението на алкохолни напитки за 2010 година - World Health Organization, regional office for Europe // < <http://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/alcohol-use/country-work/country-profiles>

⁶ Закон за акцизите и данъчните складове (в сила от 01.01.2006г.) // Български правен портал, 2015г., <<http://www.lex.bg>>

акцизни групи. Република България не е една от страните, които приемат изцяло политиките на Европейския съюз свързани с подобряване на общественото здраве, но като член на Съюза тя налага такива ставки на акцизните стоки, които влизат в границите на Европейските нормативни актове. В Република България за алкохолните напитки се налага акциз както следва:

- За бирата – на база на количество хектолитри за градус Плато (алкохолен градус за бирата) акцизната ставка е определена в размер на 1,50лв. За бира, произведена от независими малки пивоварни⁷ акцизната ставка е 0,75 лв. за 1 хектолитър за градус Плато.
- За виното – количество хектолитри завършен продукт ставката е 0 лв. Макар, че не се начислява акцизна ставка на виното, то се причислява към акцизните стоки според Европейските и Националните директиви.
- За други ферментирани продукти се налага нулева ставка за количество хектолитри завършен продукт.
- За междинни продукти – 90 лв. на количество хектолитри завършен продукт.
- За етилов алкохол, акцизната ставка е определена в пъти по - голяма от тази на бирата, а именно 1100 лв. за хектолитър чист алкохол, измерено при температура 20 градуса.

Като допълнение към закона за акцизите и според предоставената ни дерогация се въвежда акцизна ставка за производството на етилов алкохол (ракия) в специализиран малък обект за дестилране, предназначен за „семейна консумация“.⁸ В този отделен случай за един хектолитър акцизната ставка е намалена наполовина - 550 лв.

Малките обекти за дестилране на алкохолни напитки подлежат на задължителна регистрация по Закона за акцизите и данъчните складове. Под наименованието "Специализиран малък обект за дестилране" се разбира този с обща вместимост на съдовете до 1000 литра включително, в който физически лица могат да произвеждат етилов алкохол (ракия) от грозде и плодове за лично потребление. Разрешеното годишно количество е до 30 литра етилов алкохол (ракия) на домакинство, при което се прилага по - малкия размер на акцизната ставка - 550 лева за 1 хектолитър чист алкохол. За всеки литър над 30 л трябва да се заплаща пълната акцизна ставка от 1100 лева за 1 хектолитър чист алкохол. Изчислението става на база произведените литри, умножени по градусите на ракията, умножени по акцизната ставка (0,055лв. или 0,11лв.). В тази връзка в страната по отношение както на производството, така и на търговията с алкохолни напитки съществува значителен нерегламентиран сектор.

Таблица 3

Динамика на изменението на средните цени за литър на алкохолните напитки в лева за периода 2001-2014 г.⁹

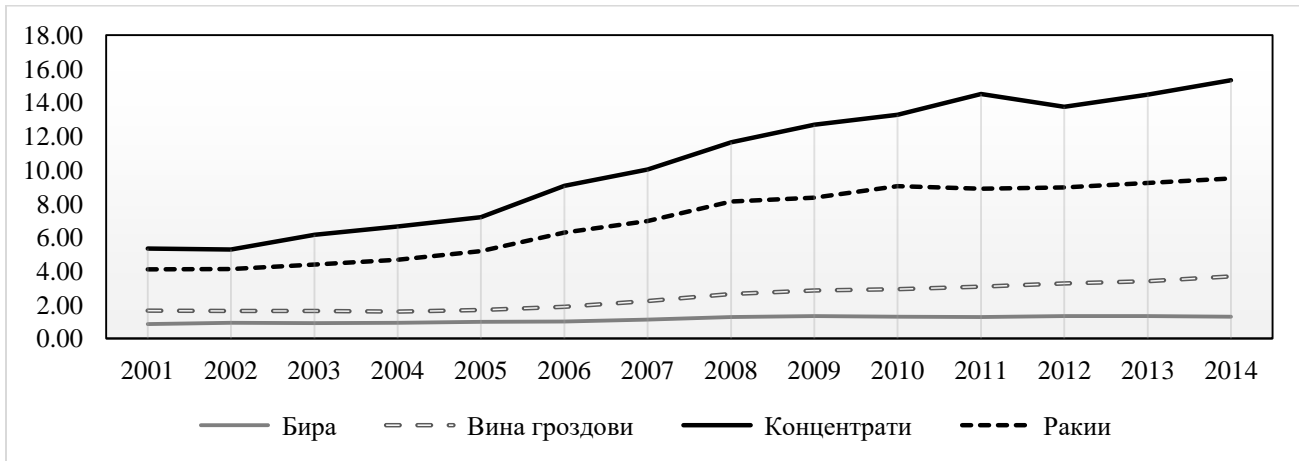
Алкохолни напитки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Бира	0,87	0,94	0,92	0,93	1,00	1,02	1,12	1,27	1,33	1,29	1,27	1,33	1,34	1,30
Вина гроздови	1,65	1,63	1,63	1,61	1,70	1,88	2,22	2,65	2,85	2,93	3,09	3,27	3,41	3,68
Концентрати	5,33	5,28	6,16	6,65	7,19	9,05	10,02	11,63	12,69	13,26	14,50	13,75	14,46	15,31
Ракии	4,10	4,12	4,39	4,67	5,18	6,29	6,97	8,12	8,36	9,04	8,89	8,96	9,22	9,49

⁷ Съгласно чл. 31, ал. 1, т. 7 от ЗАДС // Министерство на финансите, 10.07.2015г., < <http://www.minfin.bg> >

⁸ Терминът „семейна консумация“ предвижда произведеното количество ракия и вино без търговско предназначение, получено от собствено грозде или плодове, ограничено до 30 литра за година на едно домакинство.

⁹ Потребление на домакинствата (Годишни данни) // НСИ, С., 2015. <<http://www.nsi.bg>> (15.07.2015).

Акцизните ставки оказват значително влияние върху крайните цени за литър алкохолни напитки. За концентратите и ракиите тя е близо 4,40 лв.¹⁰ за 40 градусово питие или близо 56% от крайната потребителска цена се дължи на акцизната ставка, докато при бирата акциза е средно 0,17 лв. или близо 16% от цената е акцизната ставка (изчислено за 2014 г.).

Фиг. 2 Средни цени в лв. за литър алкохолна напитка по основни групи за периода 2001-2014 г.

Таблица 4

Абсолютен прираст, темп на растеж и темп на прираст за общата консумация на алкохолни напитки

Години	Обща консумация на алкохолни напитки в литра за едно домакинство	Абсолютен прираст на консумираните алкохолни напитки в литри на едно домакинство		Темп на растеж на консумираните алкохолни напитки в литри на едно домакинство		Темп на прираст на консумираните алкохолни напитки в литри на едно домакинство	
		Базисен индекс 2001=100	Верижен индекс	Базисен индекс 2001=100	Верижен индекс	Базисен индекс 2001=100	Верижен индекс
2001	29,197	-	-	-	-	-	-
2002	29,240	0,043	0,043	100,147	100,147	0,147	0,147
2003	32,639	3,442	3,399	111,789	111,626	11,789	11,626
2004	35,971	6,774	3,332	123,200	110,207	23,200	10,207
2005	38,434	9,237	2,463	131,636	106,847	31,636	6,847
2006	44,111	14,914	5,677	151,079	114,770	51,079	14,770
2007	48,092	18,895	3,981	164,714	109,025	64,714	9,025
2008	48,050	18,853	-0,042	164,570	99,913	64,570	-0,087
2009	47,591	18,394	-0,459	162,998	99,045	62,998	-0,955
2010	46,300	17,103	-1,291	158,576	97,287	58,576	-2,713
2011	45,400	16,203	-0,900	155,494	98,056	55,494	-1,944
2012	49,800	20,603	4,400	170,564	109,692	70,564	9,692
2013	67,430	38,233	17,630	230,946	135,402	130,946	35,402
2014	70,730	41,533	3,300	242,249	104,894	142,249	4,894

Най-значително увеличение имат цените на концентратите. Те нарастват от 5,33 лв. за литър през 2001 г. до 15,31 лв. за същото количество през 2014 г. или близо с 300% (2,87 пъти).

¹⁰ Явашева, Т., Бира на доверие, сп. Тема // <<http://www.temanews.com>>

Този ръст е следван от ракиите с увеличение от 231% (2,31 пъти), 223% (2,23 пъти) при вината, и 149% (1,49 пъти) при бирата. Това нарастване е следствие от наложените регулации и промяната в акцизните ставки, с цел да се намали консумацията на високоалкохолните спиртни напитки и да се увеличи консумацията на виното и бирата.

По данните представени в таблица 4 могат да се проследят измененията в потреблението на алкохолни напитки общо в литри. От 2001 до 2007 година включително се наблюдава тенденция на увеличение спрямо предходните години, докато през 2008 година се наблюдават отрицателни стойности на прираст. Те продължават до 2012 година, като през 2013 година е установено значително покачване на потреблението от 49,8 литра потребявани средно от домакинство до 67,43 литра или в абсолютни стойности покачването е с 17,63 литра.

Разходите на българското домакинство за консумация на алкохолни напитки в домашни условия също нараства. Средно изразходваните средства за потребление на бира и близки до бирата продукти, както и верижния и базисен индекс са представени в таблицата по - долу.

Таблица 5

Среден разход за алкохолни напитки (бира и близки до бирата продукти) на едно домакинство в лева за периода 2001-2014 г.¹¹

Години	Средно изразходвани средства на домакинство в лева за консумацията на бира			
	стойност (лв.)	абсолютен верижен прираст (лв.)	верижен индекс (%)	базисен индекс (%) 2001=100
2001	20,47	-	-	100,00
2002	21,60	1,13	105,52	105,52
2003	24,33	2,73	112,64	118,86
2004	27,62	3,29	113,52	134,93
2005	30,90	3,28	111,88	150,95
2006	37,20	6,3	120,39	181,73
2007	44,85	7,65	120,56	219,10
2008	50,99	6,14	113,69	249,10
2009	52,93	1,94	103,80	258,57
2010	50,83	-2,1	96,03	248,31
2011	48,64	-2,19	95,69	237,62
2012	56,92	8,28	117,02	278,07
2013	80,57	23,65	141,55	393,60
2014	81,42	0,85	101,05	397,75

Разходите на домакинствата в абсолютни стойности се увеличават всяка последваща година спрямо предходната такава през периода от 2001 до 2009 година. През 2010 и 2011 година тази тенденция се изменя и се наблюдава спад в изразходваните парични средства от домакинствата. За същите две години абсолютния верижен прираст има отрицателни стойности. През 2012 потребление отново нараства прогресивно спрямо предходната година близо с 17%, а през 2013 с цели 42%.

Заклучение

В заключение на представения доклад могат да се обобщят разкритите тенденции за увеличение на цените на алкохолните напитки в следствие от промяната на акцизната политика на

¹¹ Потребление на домакинствата (Годишни данни) // НСИ, С., 2015. <<http://www.nsi.bg>> (15.07.2015).

страната, както и увеличаване на консумацията на бира и производните на бирата напитки за сметка на спада при високоалкохолните питиета. Разбира се, големи са възможностите за по-разширено и обхватно изследване на потреблението на пазара на алкохолни напитки, като в частност следва да се наблегне на сивия сектор при производството и търговията на алкохол и данните да се прибавят към официално публикуваните в НСИ, което представлява сериозно предизвикателство. При това разкритите тенденции могат да се изменят значително или да се затвърдят.

Литературни източници:

1. Сирашки, Г. и др. Стокознание : Избрани лекции, Академично издание Ценов - Свищов, 2012
2. Тананеев, Е. Данъчно-осигурителен контрол : Метод. и правни аспекти, Свищов, Академично издание Ценов, 2006
3. Babor, T. Alcohol: No Ordinary Commodity : Research and Public Policy, Oxford University Press, 2010
4. Grant, M. Alcohol And Emerging Markets: Patterns, Problems, And Responses, Routledge, 1998
5. Hemes, G. Alcohol in World History 1st edition, Routledge, 2012
6. Министерство на финансите. <<http://www.minfin.bg>> (20.07.2015).
7. Национален статистически институт. <<http://www.nsi.bg>> (15.07.2015).
8. Уикипедия – свободна енциклопедия. <<https://bg.wikipedia.org>> (10.08.2015).

За контакти:

Докторант Теодора Станчева
Икономически университет – Варна
E-mail: tedi_varna@abv.bg